

Работа и полагане на грижи: мерки за съчетаване на работата и полагането на грижи във време на демографски промени

Кратък преглед

Въведение

Удължаването на трудовия живот и продължителността на живота означава, че все по-голям брой работещи лица в Европа, и по-специално по-възрастните от тях, полагат грижи за зависими членове на семейството, като в същото време работят. Макар в предоставянето на грижи да участват много субекти — държавата, семейството, дружествата и социалните партньори, в преобладаващата си част грижите все още се предоставят от неплатени членове на семейството. Като се има предвид обхватът на институционалните политически рамки със запазени интереси в областта на съвместяване на работата с полагането на грижи, трудно е да се постигне съгласуваност на стратегията. Семействата често организират сами грижите, като ги възлагат на членове на семейството, които имат най-малки алтернативни разходи. Но при повишаващото се равнище на заетост в по-напреднала възраст днес е по-вероятно лицата, полагащи грижи, все още да са на платена работа.

В настоящия доклад е разгледан въпросът за хората в трудоспособна възраст, които съчетават заетостта си с полагане на грижи за лица, които имат нужда от такива — било то деца, или по-възрастни хора. Анализирано е положението на работещите лица, които полагат грижи, как те успяват да съчетаят работата с грижите и какви мерки са въведени, за да им помогнат при изпълнение на задълженията им извън професионалната дейност. В проучването са изследвани тенденциите в националното трудово законодателство, колективните трудови договори и инициативите на предприятията. То се основава на отговори на въпросник, попълнен от мрежата на Eurofound от европейски кореспонденти във всичките 28 държави — членки на ЕС.

Контекст на политиката

Европейската комисия разглежда възможността за разширяване на настоящите разпоредби във връзка с отпуска, изложени в Директивата за родителския отпуск от 2010 г. с оглед да се включи правото на отпуск за гледане на родители (отпуск за полагане на грижи на нуждаещ се член на семейството). Този въпрос беше включен като точка за оценка на въздействието в пътната карта на Комисията от 2011 г. за съвместяване на професионалния, семейния и личния живот и все още е в дневния ред на ЕС.

В Зелената книга на Комисията от 2010 г. за пенсиите беше поставен въпросът за възможността в повече държави членки да се признават за пенсионни цели принудителните прекъсвания на трудовата дейност, когато гражданите полагат грижи за нуждаещи се възрастни хора с крехко здраве. В изготвената като последващо действие Бяла книга от 2012 г. за пенсиите се препоръчва да се обърне особено внимание на свързаните с пола аспекти на по-дългия трудов живот и активния живот на възрастните хора, като се включат мерки за улеснено съчетаване на работата и задълженията за полагане на грижи.

В годишния си доклад за 2013 г. Комитетът за социална закрила (SPC) на Комисията потвърди, че предоставянето на дългосрочни грижи има важна роля, за да се даде възможност на по-възрастните хора да участват в обществото и пазара на труда. В същия дух, в съвместния доклад за 2014 г. на Комисията и SPC относно нуждите от дългосрочни грижи в застаряващото общество се изтъква необходимостта от мерки в подкрепа на работещите лица, които полагат грижи.

Основни констатации

Според Третото европейско проучване за качеството на живот (EQLS) 12 % от работещите мъже и 16 % от работещите жени на възраст от 18 до 64 години се грижат за по-възрастен роднина или за роднина с увреждания по-малко от един път седмично, а 8 % от мъжете и 9 % от жените се грижат за по-възрастен роднина или за роднина с увреждания най-малко един или два пъти седмично. Сред работещите на възраст от 50 до 64 години 18 % от мъжете и 22 % от жените полагат грижи най-малко един път седмично.

Констатациите от проучване на Евробарометър от 2011 г. относно заетостта и активния живот на възрастните хора показват, че през 2011 г. около 16 % от европейците са полагали грижи на пълно (3%) или на непълно (13%) работно време, като 40 % посочват, че се е налагало или все още се налага да се грижат за възрастен, който се нуждае от грижи. Повечето лица в трудоспособна възраст, полагащи грижи, имат работа: 50 % от лицата, полагащи грижи на пълно работно време, и 70 %

от полагащите грижи на непълно работно време са на работа.

Жените, които посочват, че се грижат за възрастен роднина или роднина с увреждания всеки ден, представляват 7 % от жените спрямо само 4 % от мъжете, съгласно EQLS. Двадесет и четири процента от населението като цяло полагат грижи поне понякога за по-възрастен роднина или роднина с увреждания, а 14 % правят това поне веднъж седмично.

Поддържането на трудовия живот е важно за лицата, полагащи грижи: работата им осигурява достъп до жизненоважни социални мрежи, дава им роля, различна от полагането на грижи, и им помага да запазят перспективата на професионалното си развитие, образование и опит, така че да не се чувстват изключени от обществения живот. Проучването показва, че лицата, полагащи грижи, които са в състояние да съчетават работата и грижите, имат по-добро качество на живот и по-високо самочувствие, както и възможност да поддържат професионалното си развитие, да правят вноски за пенсия и социална закрила и да допринасят за икономиката.

Във всички държави са въведени политики за подкрепа в съчетание с различни видове официална инфраструктура за дългосрочни грижи в помощ на лицата, нуждаещи се от грижи, и на хората, които съвместяват полагането на грижи със служебните си задължения. Скандинавските държави имат сравнително висока степен на държавно участие и в двата вида подкрепа, а източноевропейските и средиземноморските държави все още се разчитат до голяма степен на членове на семейството, на които често се налага да напускат работа, за да полагат грижи.

Директивата на ЕС за родителския отпуск — приложена в около две трети от държавите членки (към април 2015 г.), дава право на всички работещи лица на „отсъствие от работа поради форсмажорни обстоятелства, по неотложни семейни причини в случай на заболяване или инцидент, които налагат незабавното им присъствие“. В 19 държави членки е въведена някаква форма на защита на заетостта за лицата, полагащи грижи. В 18 държави членки има разпоредба за гъвкаво работно време. В повечето случаи няма пълно заместване на възнаграждението.

В много държави съществуват и колективни трудови договори, които надхвърлят обхвата на кодекса на труда или въвеждат допълнителни права. Колективните трудови договори в Германия включват въпроса за демографските промени и разпоредби за подкрепа на лицата, полагащи грижи. Секторните колективни трудови договори в скандинавските държави предвиждат по-голяма гъвкавост на работното време. Политическите мерки в Дания, Финландия, Германия и Италия са най-ефективни по отношение на отстъпчивост и обхват на правата. Държавите, в които е най-трудно съчетаването на работата с грижите, са Гърция, Унгария, Латвия и Полша.

Насоки за политиката

Съставителите на политики трябва да признаят, че е важно да се предложат мерки за подпомагане на усилията на работещите лица, които полагат грижи, да съвместят трудовия живот с полагането на грижи.

Както показва проучването, в повечето държави членки институционалните решения за официално предоставяне на грижи са твърде скъпоструващи. Засилването на ролята на семействата в дългосрочните грижи е също нереалистично, тъй като още повече по този начин се намалява трудовият фонд, а в бъдеще се създават проблеми за лицата, полагащи грижи, днес. Необходимо е да се намери по-балансирано съчетание от субекти, което да включва повече мерки в подкрепа на работещите лица, които полагат грижи.

Политиките за подпомагане на работещите лица, които полагат грижи, трябва да включват следните елементи: адекватни услуги за дългосрочни грижи в помощ на лицата, имащи нужда от тях, и техните семейства, подпомагане на доходите и други мерки за съчетаване на гъвкавост и сигурност за лицата, полагащи грижи, права и разпоредби в областта на заетостта и практически мерки, които могат да бъдат приложени от работодателите на равнището на предприятията.

Официалното и неофициалното предоставяне на грижи следва да се разглеждат като взаимно допълващи се: политиките следва да подпомагат съчетаването на работата и грижите наред с други форми на предоставяне на грижи. Това включва обединяване на усилията на три субекта: публичните органи, работодателите и работещите със задължения за полагане на грижи.

Не е необходимо мерките в подкрепа на работата и грижите да бъдат скъпоструващи или обременяващи, те следва да допринасят за улесняване на живота на лицата, полагащи грижи, и за избягване на ненужни разходи за работодателите в резултат на отсъствие или неоправдано присъствие на работа. Простите инструменти често се оказват най-подходящи:

- прилагане на правото за отсъствие от работа въз основа на форсмажорни обстоятелства във всички случаи, а не само за деца,
- повече договорености за гъвкавост на работното време, например работа от разстояние,
- повече инициативи от социалните партньори, по-специално в Източна Европа,
- инициативи на предприятията, например дългосрочно счетоводство на работните часове.

Допълнителна информация

Всички публикации на Eurofound могат да се намерят на: <http://www.eurofound.europa.eu/publications>

За допълнителна информация се свържете с Jean-Marie Jungblut, служител по изследванията, на: jmj@eurofound.europa.eu.